

**НАУКОВІ ЗАСАДИ РОЗРОБЛЕННЯ ОСВІТНЬО-НАУКОВОЇ
ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ ЗА
СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 011 «ОСВІТНІ, ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ» У
ЖИТОМИРСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ ІВАНА
ФРАНКА**

Олена Антонова,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри професійно-педагогічної спеціальної освіти, андрагогіки та
управління
Житомирського державного університету імені Івана Франка
<https://orcid.org/0000-0002-3240-6297>

***Анотація.** Метою діяльності аспірантури у галузі знань 01 Освіта / Педагогіка є підготовка висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів, здатних до дослідницько-інноваційної, науково-педагогічної діяльності та розв'язання актуальних проблем у сфері освіти. Зазначене відповідає сучасним вимогам до підготовки компетентних, конкурентоспроможних, інтегрованих у світовий та європейський освітній простір фахівців. Представлені підходи до розробки освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» у Житомирському державному університеті імені Івана Франка дозволяють концептуальні засади цього процесу, проаналізувати результати, визначити здобутки, проблеми, перспективи.*

***Ключові слова:** аспірантура, підготовка здобувачів третього (наукового) рівня вищої освіти, освітньо-наукова програма.*

**SCIENTIFIC PRINCIPLES OF THE DEVELOPMENT OF
EDUCATIONAL-SCIENTIFIC PROGRAM FOR THE TRAINING OF
DOCTORS OF PHILOSOPHY IN THE SPECIALTY 011
"EDUCATIONAL, PEDAGOGICAL SCIENCES" AT ZHYTOMYR IVAN
FRANK STATE UNIVERSITY**

Olena Antonova,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Professional-Pedagogical Special Education, Andragogy, and
Management,
Zhytomyr Ivan Franko State University

***Abstract.** The aim of the post-graduate course in the field of knowledge 01 Education / Pedagogy is to train highly qualified scientific-pedagogical personnel capable of carrying out research-innovative, scientific-pedagogical activities and solving current problems in the field of education. It corresponds to modern requirements for the training of competent, competitive specialists integrated into the world-wide and European educational spaces. The presented approaches to the development of the educational-scientific program for the training of Doctor of Philosophy in the specialty 011 "Educational, pedagogical sciences" at Zhytomyr Ivan Franko State University allow to inlay the conceptual foundations of this process as well as to analyze the results aimed at identifying corresponding achievements, problems, and prospects.*

***Keywords:** postgraduate studies, training of third (scientific) level of higher education, educational-scientific program.*

Підготовка докторів філософії в аспірантурі Житомирського державного університету імені Івана Франка за спеціальністю 011 «Освітні, педагогічні науки» здійснюється з 2017 року на базі кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами (нині: кафедра професійно-педагогічної спеціальної освіти, андрагогіки та управління) Навчально-наукового інституту педагогіки. Розвиток спеціальності формувався на основі: досвіду діяльності аспірантури (з 1992 року 13.00.01 та з 1995 року 13.00.04), роботи наукових шкіл («Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів» (керівник О.А. Дубасенюк, «Підготовка магістрів до педагогічної діяльності» (керівник С.С. Вітвицька), «Педагогічні аспекти обдарованості» (керівник О.Є. Антонова), науково-методичних центрів і лабораторій (науково-методичний центр роботи з обдарованою студентською молоддю, центр розвитку креативності, науково-дослідна лабораторія акмеології освіти, науково-дослідна лабораторія «Поліська школа андрагогіки», науково-методична лабораторія «Освітньо-виховна система Полісся»), постійного діалогу з провідними фахівцями академічної та наукової спільноти (Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих імені І.А. Зязюна НАПН України, Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, Університет менеджменту НАПН України, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, Рівненський державний гуманітарний університет та інші), обговорення на наукових заходах, науково-методичних семінарах міжнародного, всеукраїнського та регіонального рівнів.

З метою забезпечення якості освітньої та наукової складових підготовки здобувачів вищої освіти третього (наукового) рівня, було розроблено освітньо-наукову програму (далі – ОНП) «Загальна педагогіка та історія педагогіки», метою якої є підготовка висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів у галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, здатних до дослідницько-інноваційної, науково-педагогічної діяльності та розв'язання актуальних проблем у сфері освіти. Програма спрямована на набуття молодими дослідниками загальних та фахових компетентностей, достатніх для продукування нових ідей щодо розроблення і впровадження методології та методики дослідницької роботи, створення нових освітніх технологій, розв'язання важливої наукової чи прикладної проблеми, яка має загальнонаціональне або світове значення, здійснення викладацької роботи у закладах передвищої фахової та вищої освіти. Зазначене відповідає сучасним вимогам до підготовки компетентних, конкурентоспроможних, інтегрованих у світовий та європейський освітній простір фахівців.

Особливостями цієї програми є її спрямованість, передусім, на вивчення здобувачами вищої освіти теоретико-методологічних, історичних та компаративіських основ педагогіки, її змістових та процесуальних аспектів, загальної логіки експериментального дослідження, що спрямовано на підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних розв'язувати комплексні проблеми професійного та дослідницького характеру у галузі загальної,

порівняльної педагогіки та історії педагогіки, передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та професійної практики; формування готовності вирішувати актуальні проблеми педагогічної науки та освітньої практики шляхом проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. З іншого боку, – це орієнтація на поглиблене оволодіння ними змістом навчальних дисциплін вибіркового блоку, що відповідають специфіці проблемного поля дисертаційної роботи.

Програма передбачає можливість інтеріоризації дисциплін основної та вибіркової частини у межах постійно діючого наукового семінару, науково-викладацької і дослідницької практик, а також активне залучення аспірантів до діяльності наукових шкіл Житомирського державного університету імені Івана Франка педагогічного спрямування; консультації та педагогічний супровід у процесі підготовки.

Освітньо-наукова програма сприяє реалізації ідей формування всебічно розвиненої та конкурентоспроможної особистості, що закладені у Стратегії розвитку Житомирського державного університету імені Івана Франка (забезпечення якісної, доступної та сучасної освіти особистості впродовж усього життя на основі інтеграції нових наукових знань та практичних навичок [...], здатність здійснювати особистісний, духовно-світоглядний вибір, набуття необхідних компетентностей для інтеграції у суспільство [...] в умовах ціложиттєвого навчання) та цінностях сучасного фахівця (професіоналізм, колегіальність, відповідальність, відкритість, академічна свобода, демократизм, креативність, справедливість, патріотизм, інноваційність, просвітництво, гуманізм, інтернаціоналізація). Провідним пріоритетом програми є особистісний розвиток здобувача, його самореалізація й самоактуалізація в науково-викладацькій та дослідницькій діяльності з метою покращення життя людей. Реалізації цілей ОНП сприяє створення і розвиток відкритого інноваційного освітнього простору Університету.

Наскрізною ідеєю ОНП є задоволення наукових інтересів та очікувань здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, пов'язаних із виконанням дисертаційної роботи, експериментальної верифікації результатів та їх імплементації в освітню практику в межах індивідуальної стратегії розвитку здобувача.

Також однією з вимог цієї програми є обов'язкова апробація результатів дослідження під час науково-викладацької та дослідницької практик, презентація наукових доробків на конференціях різного рівня. До того ж, ОНП передбачає можливість стажування в закладах вищої освіти й наукових установах НАПН України та зарубіжжя (Словаччина, Польща, Чехія), що в сукупності сприяє розширенню наукового досвіду, встановленню міжнародних наукових зв'язків, поглибленню наукової ерудиції здобувачів та уможливорює імплементацію вітчизняного та зарубіжного досвіду у власних дослідженнях.

Інтереси роботодавців ураховані в орієнтації ОНП на формування професійних компетентностей співробітників ЗВО, наукових установ, органів виконавчої влади, які забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері освіти інших державних органів, а також закладів вищої (КЗ «Житомирський медичний інститут», Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова) та передвищої освіти м. Житомира і Житомирської області (Житомирський базовий фармацевтичний коледж, Новоград-Волинський медичний коледж, Коростишівський педагогічний коледж) тощо.

Зміст ОНП відповідає сучасному європейському тренду щодо зв'язку освітнього процесу з вимогами та запитом ринку праці через залучення роботодавців до практичної реалізації програми (лекції, наукові семінари, робота здобувачів у наукових локаціях та закладах вищої освіти, де працюють роботодавці). У процесі формування та оновлення змісту освітньої програми враховуються пропозиції та рекомендації представників роботодавців.

Цілі програми передбачають участь роботодавців в засіданнях Навчально-науково-виробничому комплексу «Полісся», що включає 24 заклади освіти м. Житомира і області, присвячених розгляду й обговоренню пріоритетних наукових напрямів, проблем та тем досліджень здобувачів вищої освіти. Суттєвим аспектом реалізації освітньої програми є долучення представників роботодавців до розроблення освітньої програми та подальшого рецензування, експертизи та опонування дисертаційних робіт.

Програма зорієнтована на розширення традиційного формату освітнього процесу шляхом проведення наукових дебатів, круглих столів, наукових семінарів Житомирської науково-педагогічної школи для магістрантів, аспірантів та докторантів у галузі 01 Освіта із залученням наукової спільноти Києва, Житомира та різних регіонів України.

Концептуальні ідеї ОНП відповідають науково-дослідній тематиці кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами, зокрема «Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах європейської інтеграції», «Становлення та розвиток освіти та виховання в різні історичні періоди», «Морально-етичні засади формування зростаючої особистості», які реалізуються за участю академічної спільноти.

Цілі та результати освітньої програми ураховують такі тенденції розвитку спеціальності як: людиноцентровані та аксіологічні пріоритети всіх сфер сучасного суспільства в контексті глобалізаційних та євроінтеграційних процесів; компетентнісна спрямованість освіти; міждисциплінарний вимір освіти; реалізація ідей андрагогіки щодо навчання впродовж життя; формування soft skills, пов'язаних з розвитком критичного та креативного мислення особистості, діджиталізацією життя; побудова партнерської моделі освіти на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем та аспірантом; упровадження кодексу академічної доброчесності; сприяння академічній мобільності здобувачів.

Оновлення змісту ОНП відбувається з періодичністю, що відповідає змінам у нормативній базі, яка регулює систему вищої освіти в Україні. За останні роки значно оновлено зміст ОНП з урахуванням освітніх змін, зокрема, пов'язана з методологічною, історико-педагогічною, андрагогічною, компетентнісною, акмеологічною проблематикою, проблемою педагогічної обдарованості.

Під час формулювання цілей та програмних результатів навчання за ОНП було враховано: загальні пріоритети розвитку сучасного демократичного суспільства з європейськими цінностями та з урахуванням національного контексту; потреби міста Житомира та Житомирської області у забезпеченні закладів освіти різного рівня акредитації компетентними конкурентноспроможними науково-педагогічними фахівцями. Ціннісні пріоритети Житомирського державного університету імені Івана Франка також відображені у діяльності Навчально-науково-виробничого комплексу «Полісся». Для реалізації зазначених пріоритетів освітньо-науковий процес в університеті здійснюється на засадах системного, компетентнісного, особистісно-орієнтованого, андрагогічного та акмеологічного підходів із застосуванням інноваційних, інтерактивних технологій, елементів дистанційного навчання, виконання проєктів, науково-викладацької та дослідницької практик, що визначає гуманістично-творчий стиль суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, дослідницький характер навчання. У програмних результатах ОНП також закладено формування здатності до виконання науково-дослідної роботи, при цьому вибіркового компонент ОНП дозволяє набути компетентностей, необхідних для науково-педагогічної та дослідницької діяльності.

При формулюванні цілей та програмних результатів навчання ОНП було враховано досвід аналогічних вітчизняних програм з підготовки докторів філософії у галузі 01 Освіта. Завдяки аналізу та порівнянню аналогічних ОНП зроблено висновок щодо ідентичності змісту обов'язкових теоретичних дисциплін. Запозичено досвід щодо індивідуалізації освітньо-наукової підготовки здобувачів, посилення її практичної зорієнтованості на наукову та соціальну значущість проблем, що досліджуються. Однак специфіка ОНП, а саме її диференціація на обов'язковий та вибіркового блок, зумовили необхідність та доцільність власного цілепокладання та окреслення змістової й процесуальної логіки досягнення програмних результатів навчання. Конкурентною перевагою ОНП спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» є її логічна побудова, виражений науково-дослідний характер, соціально та практично зорієнтовані навчальні дисципліни, що сукупно дають здобувачеві вищої освіти чітке розуміння цілей і програмних результатів.

Зміст ОНП дозволяє досягти результатів навчання, які відповідають 8-му рівню Національної рамки кваліфікацій. Освітні компоненти ОНП спрямовані на формування у випускників сукупності компетентностей, які дозволяють розв'язувати комплексні проблеми в галузі знань 01 Освіта, здійснювати дослідницько-інноваційну діяльність на міждисциплінарній

основі, переосмислювати наявні та продукувати нові знання з урахуванням аспектів соціальної та етичної відповідальності.

ОНП передбачає проведення досліджень та формування у здобувачів освіти здатності розробляти практичний і методичний інструментарій та технології для модернізації сучасної безперервної педагогічної освіти.

Відповідно, опанувавши освітню програму третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, майбутній доктор філософії у галузі освіти має розуміти особливості становлення особистості у процесі виховання, самовиховання та саморозвитку, використовувати сучасні педагогічні знання та технології; реалізовувати ціннісно-смысловий підхід до особистості дітей і молоді; застосовувати методи наукового дослідження для проведення науково-дослідної діяльності, розробки та впровадження дослідницьких проектів, здійснення наукового дослідження та інтерпретації його результатів, ефективного висвітлення, поширення знань щодо наукових досліджень; вибудовувати алгоритм наукового дослідження у сфері освітніх, педагогічних наук; використовувати методологічні принципи наукового дослідження; організувати та проводити педагогічне спостереження і педагогічний експеримент; використовувати теоретичні та емпіричні методи наукового дослідження; визначати порядок проведення дослідження і його етапи.

У контексті зазначеного, ОНП передбачає вивчення комплексу навчальних дисциплін, які закладено в її зміст. Зміст ОНП включає чотири компоненти, які забезпечують набуття таких компетентностей:

1) *здобуття глибинних знань із спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки», за якою аспіранти проводять дослідження;*

2) *оволодіння загальнонауковими (філософськими) компетентностями, спрямованими на формування системного наукового світогляду, професійної етики та загального культурного світогляду: представлено навчальною дисципліною «Епістемологія та методологія наукового пізнання»;*

3) *набуття універсальних навичок дослідника, зокрема усної та письмової презентації результатів власного наукового дослідження українською мовою (представлено дисципліною «Теорія і практика наукового стилю української мови та основи академічного письма»), застосування сучасних інформаційних технологій у науковій діяльності, організації та проведення навчальних занять (представлено дисципліною «Професійно-педагогічна компетентність викладача закладу вищої освіти»), управління науковими проектами та/або складення пропозицій щодо фінансування наукових досліджень, реєстрації прав інтелектуальної власності (представлено дисципліною "Сучасна система наукової інформації, наукометрія, трансфер технології та управління науковими проектами");*

4) *здобуття мовних компетентностей, достатніх для представлення та обговорення результатів своєї наукової роботи іноземною мовою (англійською або іншою відповідно до специфіки спеціальності) в усній та письмовій формі, а також для повного розуміння іншомовних наукових*

текстів з відповідної спеціальності представлено дисципліною «Основи спілкування науковою іноземною мовою»).

Повноцінна підготовка здобувачів вищої освіти до дослідницької діяльності за ОНП «Загальна педагогіка та історія педагогіки» забезпечується збалансованим поєднанням лекцій, семінарів, практичних занять з дисциплін, що відповідають предметній області спеціальності:

- актуальні проблеми в галузі педагогічної науки та педагогічної освіти, яка знайомить здобувачів з проблемами сучасної освіти, досягненнями світової педагогічної науки і передового педагогічного досвіду, узагальнення накопичених педагогічних знань;

- методологія підготовки, представлення дисертаційної роботи та оформлення наукових досліджень, спрямованої на формування у здобувачів компетенцій з побудови, проведення та літературного оформлення наукового дослідження відповідно до вимог на здобуття наукового ступеня доктора філософії;

- методологічні підходи до організації історико-педагогічного та порівняльно-педагогічного дослідження, що передбачає глибоке переосмислення наявних та усвідомлене здобуття необхідних знань на якісно новому методологічному рівні й ефективне їх використання в процесі підготовки дисертаційної роботи;

- основи історико-педагогічного джерелознавства, метою якої є ознайомлення аспірантів з цільовими, змістовими та технологічними характеристиками історико-педагогічного джерелознавства;

- основи дослідницької діяльності в архівних установах, спрямованої на оволодіння сучасними методами роботи з архівними джерелами, особливо, принципами аналізу і синтезу;

- компаративний аналіз у науковому дослідженні.

Їх вивчення передбачає розв'язування наукових завдань, виконання проектів, написання наукових статей, проведення дослідницької роботи, маючи за мету підготовку дисертаційної роботи.

Роки дії ОНП дозволили виявити її сильні сторони:

- 1) орієнтованість на підготовку висококваліфікованих науковців у галузі освіти, здатних до продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності, наукового консультування й здійснення викладацької роботи у закладах вищої освіти;

- 2) спрямованість змісту освітніх компонентів ОНП на формування у здобувачів вищої освіти концептуального погляду щодо способів розв'язання комплексних проблем у галузі професійної (професійно-педагогічна компетентність викладача закладу вищої освіти; асистентська педагогічна практика (організація та проведення навчальних занять) та дослідницько-інноваційної діяльності (актуальні проблеми в галузі загальної педагогіки, порівняльної педагогіки та історії педагогіки; методологія підготовки,

представлення дисертаційної роботи та оформлення наукових досліджень та ін.);

3) академічний потенціал кафедр, залучених до навчального процесу за освітньо-науковою програмою, забезпечує високу ефективність освітньо-наукового процесу з підготовки докторів філософії, що підтверджується науковим, освітнім та практичним досвідом науково-педагогічних працівників (проведення лекцій з навчальних дисциплін викладачами відповідної спеціальності за основним місцем роботи, які мають науковий ступінь та/або вчене звання, становить не менше 100%, а частка викладачів, які мають науковий ступінь доктора наук, не менше 76%).

Список посилань

Antonova, O., Bondarenko, V., Antipova, O., Grihan, G., Sydorчук, N., Biruk, N., Horokhova, L., Boichuk, I., Verbovskyi, I., & Novitska, I. (2019). Methodological principles of the professional training of future specialists at higher educational institutions. *Revista Dilemas Contemporáneos: Educación, Política y Valores*, VII.

Андрощук, І.В., & Андрощук, І.П. (2020) Співпраця закладів вищої освіти із стейкхолдерами як умова підвищення ефективності підготовки майбутніх педагогів. *Педагогічна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*, 29, 215-226. <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/223101>

Антонова, О. (2003). Підготовка майбутнього вчителя до роботи з обдарованими учнями як складова його професійної компетентності. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 12, 66-69.

Дубасенюк, О.А. (ред.), Антонова, О.Є., Вітвіцька, С.С., & Сидорчук, Н.Г. (2011). *Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід*: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка.

Ковальчук, В. І. (2016). Тенденції розвитку освітньої системи в Україні, *Economics, science, education: integration and synergy: materials of international scientific and practical conference (18-21 January 2016)* (с.79-80). Київ: Вид-во «Центр навчальної літератури».

Ковальчук, В.І. (2022). Впровадження в освітній процес результатів досліджень молодих вчених, *Освіта і наука XXI століття* : матеріали звітної науково-практичної конференції викладачів (м. Глухів, 4 травня 2022 року) (с. 89-91). Глухів: Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка.